

УДК 349.2

**ДО ПИТАННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
В ЧАСІ, В ПРОСТОРІ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ**

Могілевський Л. В.

*проректор Харківського національного
університету внутрішніх справ,
д-р юрид. наук, професор,
заслужений юрист України
ORCID 0000-0002-6994-6086*

Будь-який нормативно-правовий акт у системі джерел трудового права має свою дієву спрямованість. При цьому слід зазначити, що сьогодні законодавчо закріпленого поняття «дія трудового законодавства» немає. Більше того, в спеціалізованій юридичній літературі з трудового права й науково-правових колах зазначена проблема або зовсім не розглядається, або розглядається фрагментарно в межах більш широкої проблематики, або ж у межах проведення порівняльного аналізу з іншими інститутами трудового права. А тому з'ясування сутності дії трудового законодавства та визначення основних заходів підвищення його ефективності є вкрай актуальним питанням.

Якщо вести мову про дію трудового законодавства України, то варто виокремлювати дію трудового законодавства в часі, в просторі та за колом осіб. Дія трудового законодавства в просторі пов'язана із територією, в межах якої на основі такого акта здійснюється правове регулювання трудових і тісно пов'язаних із ними правовідносин. Територіальний аспект дії трудового законодавства вказує на те, що юридична сила акта залежно від суб'єкта правотворчості може поширюватися на всю без винятку територію, що підпадає під юрисдикцію України, а також такий акт може діяти лише в межах окремо взятої адміністративно-територіальної одиниці держави. Винятком із загального правила дії трудового законодавства в просторі є принцип екстериторіальності, який може бути розглянутий з урахуванням двох аспектів. По-перше, екстериторіальність передбачає, що територіальна юрисдикція України не обмежена її фактичною територією і може бути визнана внаслідок перебування або знаходження об'єктів зі спеціальним статусом на території іноземної держави. І навпаки, по-друге, зазначені об'єкти, але вже іноземних держав, користуються імунітетом щодо поширення на них дії трудового законодавства України.

Наступним принципом дії трудового законодавства є його дія за колом осіб. Дія нормативно-правового акта за колом осіб визначається підлеглистю осіб вимогам нормативно-правових актів. Порядок дії законодавства за колом осіб підлягає загальному правилу: всі особи, що перебувають на території держави тимчасово або постійно, підпадають під дію її приписів. У цьому аспекті виявляється тісний взаємозв'язок двох меж дії законодавства: за колом осіб і в просторі (територіальна дія)¹. Однак мають місце й винятки: громадяни України зобов'язані виконувати приписи нормативно-правових актів і поза межами держави; закони чи спеціальні нормативно-правові акти можуть бути адресовані певному колу осіб; іноземцям та особам без громадянства не надаються деякі права та на них не покладаються певні обов'язки; національними нормативно-правовими актами та міжнародними угодами передбачено винятки для дипломатичних та консульських представників. Так, у наведеному випадку, в першу чергу, мова йде про принцип екстериторіальності, який може бути застосований як з огляду дії закону в просторі, так і з урахуванням його дії за колом осіб. У такому разі екстериторіальність являє собою імунітет особи, організації, установи або об'єкта від юрисдикції держави перебування та підпорядкування її виключно законам власної держави. Екстериторіаль-

ність обумовлювалася виключенням коронованих осіб з-під юрисдикції місцевих органів влади під час перебування на території іншої держави. Термін «екстериторіальність» застосовувався для характеристики статусу іноземців, які користувалися режимом капітуляції. Теорія екстериторіальності тривалий час використовувалася для обґрунтування дипломатичних привілеїв та імунітетів¹.

Слід зазначити, що дія законодавства про працю може бути поширена на об'єднання, які вправі утворювати як працівники, так і роботодавці. У даному випадку мова йде про неіндивідуальних (колективних) суб'єктів трудового права, під якими в науково-правових колах розуміють юридичних осіб (підприємства, їх об'єднання, установи, організації) та організації, які не мають статусу юридичної особи (трудоий колектив, комісія по трудовим спорам тощо)². Нормативно-правовим актом, що визначає правові й організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань, виступає Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. Як визначено в ст. 1 вищенаведеного нормативно-правового акта, громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. При цьому громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Отже, дія трудового законодавства за колом осіб може бути спрямована як на всіх без винятку суб'єктів трудових правовідносин, так і на їх окремі категорії. Залежно від кількісного складу учасників правовідносин вона може бути поширена на індивідуальні або неіндивідуальні (колективні) трудові правовідносини та, в такому разі, визначати взаємні права й обов'язки об'єднань роботодавців (організації роботодавців) та/або об'єднань працівників (профспілки). Окрім цього, дія трудового законодавства може визначатися по відношенню до окремих категорій суб'єктів трудових правовідносин – трудових мігра-

¹ Процевський О. І. Трансформація прав профспілок України: реальність чи вимисел. *Право України*. 1996. № 7. С. 13–20.

² Теліпко В. Е., Дутова О. Г. Трудове право України : навч. посіб. ; за заг. ред. В. Е. Теліпко. К. : Центр учб. літ., 2009. 456 с.

нтів, працівників правоохоронних органів, медичних та науково-педагогічних працівників тощо.

Таким чином, дія трудового законодавства пов'язана із набуттям чинності (юридичної сили) та її втратою конкретним нормативно-правовим актом, що входить до його складу й на основі якого здійснюється правове регулювання трудових і пов'язаних із ними правовідносин. При цьому дія трудового законодавства побудована з урахуванням таких загальноправових принципів, як його дія в часі, в просторі та за колом осіб. Так, наявність у складі системи трудового права власного інституту юридичної відповідальності вказує на те, що дія трудового законодавства в часі має зворотну силу. Окрім цього, особливістю дії трудового законодавства в часі виступає його ультраактивна форма. Зокрема, сьогодні в складі трудового законодавства залишається чимала кількість нормативно-правових актів, що були прийняті за часи СРСР та УСРС. Дія трудового законодавства в просторі передбачає можливість його поширення як на всю територію України, так і на її окремі адміністративно-територіальні одиниці. За колом осіб дія трудового законодавства застосовується до: всіх суб'єктів трудових правовідносин; індивідуальних та/або колективних суб'єктів трудових правовідносин; спеціальних суб'єктів трудових правовідносин тощо.